

KÖPECZI BÉLA

Az angol hírsajtó a Rákóczi-szabadságharcról

Az első angol újság 1513-ban kelt, de csak egy évtizeddel később, a polgárháború idején kezdtek megjelenni a *Newsbookok*. Az *Intelligence* és a *News* megjelentetése után 1665-ben kezdik kiadni az előbb Oxfordban, majd Londonban megjelenő *London Gazette*t, amely hivatalos jelleget kapott, 1681-ben jelenik meg Londonban L'Estrange szerkesztésében a királyság mellett kiálló *Observer*, amelyet Tutchin 1702-től folytat. 1695-től kezdik ugyanott kiadni a *Flying Post*ot és a *The Post-Boy*t, és 1702-től a *The Daily Courant*ot. Defoe jelenteti meg, 1704-től 1713-ig a *Weekly Review of the Affairs of France*-ot. A tory *Examinert* 1710-től 1714-ig Swift adja ki, Addison és Steele pedig 1709-től 1711-ig, a whig *Tatler*t és 1711 és 1712 között a *Spectator*t. (Vö. H. E. Fox-Bourne: *English Newspapers. I–II.* New York, 1966.; Brian Lake: *British Newspapers.* London, 1984.; Defoe-ról és Swiftről külön írtam: *New Hungarian Quarterly*, III. évf. N° 8. *A Rákóczi-szabadságharc és Európa*, (Budapest, 1970) és *A Rákóczi-szabadságharc és Franciaország* című munkámban (Budapest, 1966).)

Az alábbiakban áttekintem az angol sajtónak a Rákóczi-szabadságharcról szóló híreit, kiemelve azokat, amelyek a közvéleményt érdekelték.

Az angol sajtóban a Magyarországról és Erdélyről szóló híreket főleg Bécsből keltezték, időnként Hollandiából, ritkán Magyarországról. Elsősorban hírekről van szó, ritkán kommentárokról, ezeket a heti periodikák adják, melyekkel itt nem foglalkozunk. Az átnézett újságokat a British Library *Burney Collection of Newspapers* című gyűjteményében találtam, a 126-os számtól a 154-ig, ennél szélesebb körű vizsgálatra nem volt módom.

A British Museum gyűjteményében a *The Daily Courant*, a *The Post-Man*, a *The Post-Boy*, a *Flying Post*, a *The Observer*, a *The London Gazette* nem folyamatosan található, arra azonban elegendők, hogy nyomon követhessük a magyarországi események folyását 1703-tól 1711-ig.

* * *

A felkelés

A *The Daily Courant* 1703. június 14-én tájékoztat az *Amsterdam Courant* kiadása alapján, Bécsre hivatkozva:

„The Regiment of Montecuccoli. . . is countermanded, the Hungarians showing great Disaffection to the present Administration and appearing inclined to Revolt.” Ehhez hozzátesszi: „Nay, there is a Report that some Troups have shewn themselves with the Name of Franz Ragozzi in their Standards.” (D. C. 1703. jún. 14. Az újságok nevét rövidítve adom, a szöveg az eredeti). A *The Post-Man* továbbmegy: „. . . Tis confirmed from Hungary that there is an Insurrection in some parts of the Country, which is fomented by the Emissaries of France and Prince Ragotzky, who, as 'tis reported, gives out Comi[ss]ions and has ordered the following Motto to be print upon his Colours and Standards: For God, our Country and Liberty”. (P. M. 1703. jún. 15.)

A *The Daily Courant* ehhez megjegyzi: „they have French monay among them”. (D. C. 1703. 24. jún.).

A *The Post-Man* beszámol a Károlyi Sándor által a felkelőkre mért vereségről:

„The Insurrection of Hungary is suppressed, not with standing the artifices of Emissaries of France and their great Premises to engage the Nobility to put themselves at the head of the poor People, whom they had seduced.” (P. M. 1703. júl. 6.)

Megjelennek tehát a francia „emissariusok”, akik pénzt hoznak, de a mozgalom úgy látszik elbukik, a „nemesség” nem áll a „megvesztegetett szegény lakosság” élére.

A *The London Gazette* augusztus 16-án jelenti, hogy „We hear from Hungary, that the Rebels, who side with Ragotzi, having got together a second time, had surprised the litte Town of Kallo,” de visszaverték őket. (L. G. 1703. aug. 16.) A *Post-Man* augusztus 17-én újítást vezet be s a „Rebels” helyett a *Malcontents* kifejezést használja (D. C. 1703. aug. 17.). Bár a *The Daily Courant* szerint a „lázadókat” vereségek érik: „But that not withstanding theses Losses, the Rebellion still grows more formidable” (D. C. 1703. aug. 23.).

Hírek jönnek arról, hogy a bécsi udvar követet küldött Konstantinápolyba, s reméli, hogy a törökök nem segítik a magyarokat. Beszélnek az „elégedetlenség” előnyomulásáról, de arról is, hogy „Berezini” meghalt, amit persze nem helyesbítenek. A *The Daily Courant* közli Rákóczi kijelentését:

„Tis reported that Prince Ragotzi has declar'd that he has taken the Arms with no other Design than to recover wich is confiscated and to obtain a Revocation of the Sentence of Death given against him. But this needes Confirmation.” (D. C. szept. 30.).

A *The Post-Man* december 18-án közli, hogy Bécsben a következő hír járja: „They tell us that Ragotzki has published a Manifesto”, amelyben a privilégiumok megerősítését, az erőszak büntetését, néhány évi adóelengedést, amnesztiát és magyar hivatalnokok kinevezését követeli (P. M. 1703. dec. 18.). A *Flying Post* december 30-án is közli ezt a hírt, kijelentve, hogy „that they did not take the Arms to enrich themselves with the Spoils of others, but only to obtain a

Redress of their Grievances in point of Liberty and Religion.” (F. P. 1703. dec. 30.) A *The Post-Man* ehhez hozzáteszi, hogy „Prince Ragotzki demande the Principality of Transilvania, wich was given by his Grandfather by the Turks” (P. M. 1704. jan. 11.). Külön érdekesség, hogy „a malkontensek” „insists still upon Freedom of Commerce and Religion”, ami Angliában visszhangot vált ki. A *Flying Post* közli a „Manifests of the Rebels”-t, méghozzá két részben, ahol mindezeket a pontokat felsorolják. (F. P. 1704. jan. 13. és 15.)

Hírek a megegyezésről

A *The Daily Courant* a leydeni *Gazettet* idézve 1704. január 22-én már a megegyezés lehetőségeire utal: „’tis is more to be desir’d, the Rebels should be brought to Reason by gentle Means than by force of Arms.” (D. C. 1704. jan. 22.). A *The Post-Man* Bécsből jelenti:

„The Ministers of Holland, Sweden and Poland and some other princes (ebbe Anne angol királynő is értődik K. B.) have been likewise in Conference with our Ministers and lively represented the necessity of give Satisfaction to the Male-contents who after all have been too severily used” (P. M. 1704. jan. 25.).

A *The Post-Man* lelkesedik Széchényi Pál kalocsai érsek megbízásáért és azt állítja, hogy a „megállapodást”, amely amnesztiát, szabad kereskedelmet, a katonaság rendszeres fizetését, a vegzálások abbahagyását, az elkobzott javak visszaadását és a lelkiismereti szabadságot tartalmazza, rövidesen megkötik (P. M. 1704. febr. 17.).

E hírek elbizonytalanodnak, de rövidesen a *The Post-Man* új helyzetről tájékoztat:

„Our last advices from Vienna say that the Sieur Brunnix, Envoy Extraordinary of the States, has lively represented to the Imperial Ministers the Necessity of Pacifying the troubles in Hungary as the only means to reduce the Elector of Bavaria.” (P. M. 1704. febr. 23.)

Ez érdekes megközelítés: a holland követ a bajor választó támadásával kapcsolatban kívánja a magyarokkal való megegyezést. A *Flying Post* már ezt jelenti:

„We are not without hopes of an Accomodation. . . they want only the arrival of the English and Dutch Ministers to be Guerantees of the Treaty and that in the meantime they drink the Emperor and King of the Roman’s Health.” (F. P. 1704. márc. 7.)

Stepney is megérkezik Bécsbe. Bruynincx Bercsényinél jár, aki ismerteti a magyarok békefeltételeit és gyűlés összehívását javasolja (P. M. 1704. márc. 21. és D. C. 1704. márc. 22., F. P. 1704. ápr. 20.). A magyarok a lengyel és a svéd közvetítést is kívánják a holland – angol mellett, a császár a svédet nem fogadja el (P. M. 1704. ápr. 27., L. G. 1704. máj. 6.).

Érdekes hírt közöl a *The Daily Courant* Budáról az *Amsterdam Gazette* közvetítésével:

„We have Advice that Prince Ragotzki is about Kerkemet [Kecskemét] and there have been some Murmuring among his Troupes, the Hungarians complaining that the Germans were ponctually paid, while themselves could get no Pay, the prince made all quiet again by representing that the Germans, who had listen themselves in his Service, fight only for their Pay, but the Hungarians for a thing of more value than Money, Liberty.” (D. C. 1704. jún. 8.).

Ez a válasz sok angol olvasót meggyőz a felkelés jellegéről.

A *The Post-Man* visszatér a francia segítség kérdésére és jelzi, hogy Bécs tiltakozott a svéd királynál, mert a franciák Danckán keresztül tiszteket és mérnököket küldenek az „elégedetleneknek” (P. M. 1704. jún. 22.). A *The Flying Post* Heister győzelméről szól (F. P. 1704. jún. 24.), de főleg a megegyezés iránt érdeklődik, s így arról, hogy a császár milyen feltételeket ajánl a kurucoknak (D. C. 1704. júl. 8.).

A *The Daily Courant* július 19-én vitatkozik Defoe-nak a *Weekly Reviews* ban megjelent cikkével, amely a protestánsok török barátságáról szól, de a leghatározottabban ajánlja a magyaroknak a kiegyezést (D. C. 1704. júl. 19.). A *The Post-Man* megemlíti, hogy

„the Prince Ragotzki received a Packet wherin were the Pictures of his Wife and of his Sons, with these words: ‘now the best Opportunity to seek for a Pardon?’ This made him very uneasy for several days, but the French Envoy found means to confirm him in his Rebellion.”

A kalocsai érsek folytatja a tárgyalásokat s a nemesség „nagy része” hajlik a békére (P. M. 1704. júl. 22.).

A franciák, az angol újság szerint, a „rebellió” fő mozgatói, amit bizonyít az is, hogy a császáriak kivégezték Honoré Baulin francia hadnagyt:

„sent to Prince Ragotski to acquaint him what Condition the French and Bavarian Army was in and persuade him not to accept any Amnesty offer’d by the Emperor before a general Peace, but rather to assist with their joint forces in reducing the August House of Austria to the last Extremity”.

Közli ebből az alkalomból Marsin tábornok Rákóczihoz írt levelét is (D. C. 1704. júl. 26.). A fő kérdés a kiegyezés s ezért a *The Daily Courant* közli a kalocsai érsekhez írt császári levelet a fegyverszüneti feltételekről (D. C. 1704. júl. 27.).

Új helyzet áll elő a bajorok és franciák elleni höchstädti győzelemmel. Augusztus 10-én a lapok közlik Marlborough augusztus 4-i győzelmének hírét, amely szerintük közelebb hozza a magyarokkal a megállapodást. Ennek per-se ellentmond egy másik hír: szeptember 12-én a *The Daily Courant* jelenti, hogy a „felkelők” Rákóczit Erdély fejedelmének választották (D. C. 1704. szept. 12.).

Defoe a *Weekly Reviews* ban szeptembertől decemberig jelenteti meg már jelzett cikkeit s ez ad alkalmat belső angol vitára. A vita lényege, hogy számos angol miért védte Thököly idején a magyar protestánsokat, akik annak idején a törökkel szövetkeztek, most pedig a magyar katolikusokkal. Defoe nézete: „Ha egy protestáns egy pápistával hajlandó szövetkezni azért, hogy engem tönkretessen, számomra pápista lesz belőle is.” (*A Rákóczi-szabadságharc és Európa*. 64.) A franciák segítik a kurucokat s ilyen módon szövetségeseik ellenségeivé válnak. 1. A „mérséklet” elvét akarja érvényesíteni a császár és a kurucok közötti vitában s erre alkalmasnak tartja az angol–holland mediációt. Ezek után a *The Observer* szeptember 20-án közli egy „Country-man”-nel folytatott beszélgetését arról, hogy „Londonban egyesek arról beszélnek, sok „pápista” van a protestánsok között.” A lap megállapítja, hogy a megegyezés jól jönne, hisz a császár másutt tudná használni csapatait. Ami a protestánsok és a katolikusok viszonyát illeti, s azt, hogy az utóbbiakat befolyásolja Franciaország, erre így válaszol:

„But you must consider, that the *Protestants* [a *The Observator* emeli ki] of Hungary have a double Contest with the Emperor, the Recovery of their Religion and Liberty. The *Papists* in Hungary joign with the *Protestants* not on the Account of *Religion*, but with Account of *Property*, the Recovery of their Antient Rights and Freedom.”

A protestánsok ezt a segítséget elfogadják, mert közös érdekről van szó. A *Country-man* megkérdi, hogy a *Jacks*-ek (tehát a jakobisták) és a *High-Flyers*-ek (bigott protestánsok) miért kifogásolják ezt az együttműködést. A *The Observer* visszautal régebbi celszövegekre II. Jakab király idején, s azt állítja, hogy ezek utálják a magyarokat, de kívánják a győzelmüket:

The cause of *Hungarians*, I know, their hate, and yet I am sure, they wish Succes to it, because it does embarrass the Affairs of the Confederates and they will Grieve herartly at an Accomodation and they reflection 'em only in Abuse of the Dissenters (a protestáns ellenzék) in England.” (*The Observer*. 1704. szept. 20.)

Az újság itt tehát a belső angol vitákra utal a jakobisták és a „bigott protestánsok” között, de jogos a megjegyzése, hogy a magyarországi protestánsok és a katolikusok együttműködnek, hisz a tulajdonról, a régi kiváltságokról és a szabadságról van szó.

A mediáció tárgyalásai

A *Post-Man* kiemeli, hogy Bruynincx Pozsonyba ért és megkezdte tárgyalásait, bár kezdettől fogva nehézséget okoz Erdély és a vallás kérdése (P. M. 1704. okt. 14.). A francia és a bajor küldött ellenzi a magyarok tárgyalásait, de ezek Selmeceen mégis megindulnak (D. C. 1704. okt. 18., P. M. okt. 19.). A békeköveteket ünnepélyesen fogadják, s az hírlik, hogy a protestánsok a jezsuiták kiűzését követelik (D. C. 1704. okt. 27.). Megtudjuk, hogy Stepney elindult

Selmecre, de még nem küldött jelentéseket (P. M. 1704. okt. 28., nov. 4., nov. 25.). A *The Post-Man* közli, hogy ellentétek alakultak ki a császári delegáció vezetője, Seilern és a mediátorok között. Az újság közli Rákóczi levelét a mediátorokhoz (P. M. 1704. nov. 28.).

Az angol sajtó 1705 januárjában számol be részletesen Heister nagyszombati győzelméről. (F. P. 1705. jan. 6., D. C. 1705. jan. 10., 26.) E győzelem ellenére a mediátorok a megegyezés mellett szólnak: „The Envoys of England and Holland expect an answer from the Emperor to the Memorial jointly deliver'd some days ago about the affairs of Hungary.” (P. M. 1705. jan. 27.).

Bécsben hírt kapnak arról, hogy az új nagyvezír megtiltotta Thököly elutasítását, amit elődje megengedett (D. C. 1705. márc. 7.), és hogy a törökök nem akarják Des Alleurs-t Temesvárról tovább engedni (D. C. 1705. márc. 23.), aki 300 000 „Rix-Dollart” visz magával. (F. P. 1705. máj. 10.) Végülis júniusban a követ megérkezik Rákóczihoz (P. M. 1705. júl. 12.).

A *The Daily Courant* május 28-án jelenti, hogy az új császár kész a magyarokkal kiegyezni (D. C. 1705. máj. 28.). A palatinus e tárgyban levelet írt Rákóczinak. (F. P. 1705. jún. 5., D. C. jún. 5.) A fejedelem a mediáció javaslatait kéri és a külföldi garanciát sürgeti (D. C. 1705. júl. 12.). Augusztus 11-én hír érkezik Heister pudmerici győzelméről (P. M. 1705. aug. 11., D. C. 1705. aug. 13.). Az angol kormány külön megbízottja, Charles Sunderland lord és a holland megbízott, Almelo szeptember elején Bécsben a magyar „zavarokról” is tárgyalnak, de eredmény nélkül (P. M. 1705. szept. 13., D. C. 1705. szept. 15.). Rákóczi Szécsényben országgyűlést tart, erről keveset írnak, mert a kalocsai érsek tárgyalásait részesítik előnyben (P. M. 1705. okt. 9.). Stepney is csak november 4-én szól a szécsényi gyűlésről és annak határozatairól. (*Angol iratok II. Rákóczi Ferencz korára*. Közli Simonyi Ernő A. R. II. o. II. köt. 229. és Bonnac-nak küldött levélmásolata. II. 242. és köv.) Nagy terjedelmet kap viszont az 1705. november 11-én lezajlott zsidói csata, amelyről négy oldalas részletes jelentést közölnek (P. M. 1705. nov. 10.).

A nagyszombati tárgyalások 1705 végén megindulnak (D. C. 1705. nov. 15.), az angol sajtó közli Szirmay jelentését, és a magyarok válaszáat a fegyverszüneti feltételekről (D. C. 1706. jan. 16.). A *The Post-Man* 1706. január 17-én Nagyszombatból írja (ottani december 30-án):

„I understand that the Plenipotentiaries [tehát a holland és angol követ] do not stay much longer in this place, if they cannot persuade the respective Parties to enter upon a formal Treaty. I cannot sufficiently express the great respect paid to their Excellencies by the Hungarians, who entertain them with a greater magnificence than we could have ever expected in this part of the World in a time of Trouble and Confusion.” (P. M. 1706. jan. 17.).

A magyarok vendéglátása zavarja, hiszen ismeri az ottani nehéz helyzetet és felhívja a figyelmet a lényegre: a „formális” békére kell törekedni. Bár sokan bíznak is a békében, a *The Post-Man* szerint, az „elégedetlenek” tábornokai

személyes érdekek miatt „azt nem helyeslik” (P. M. 1706. febr. 7.). A Bajorországban kitört felkelés befolyásolni fogja a magyarokat (P. M. 1706. febr. 19.), de ez csak feltételezés.

Néhány hét múlva Okolicsányi Pál azt jelenti, hogy Rákóczi elvetette a fegyverszünetre vonatkozó feltételeket, a mediátorok sürgetik a császárnál a választ, hogy folytathassák a tárgyalást (D. C. 1706. ápr. 20.). Annak ellenére, hogy Bercsényi ellenezte azt, sor kerül a fegyvernyugvás meghosszabbítására. A *The Post-Man* szerint:

„the Princesse Ragotski has very much contributed to this agreement and her Husband declar'd to the Mediators, who met him at Neytra (Nyitra), that he will sincerely facilitate the Conclusion of the Treaty.”

Az újság reméli, hogy a császár inkább hallgat a mediációra, mint az ezt ellenző császári tábornokokra, így Rabutinre (P. M. 1706. máj. 17.). A *The Daily Courant* arról értesül, hogy a császári megbízott Wratislaw és az angol követ, Stepney visszajöttek Bécsbe s az a hír járja, hogy a bécsi udvar kész Rákóczi-nak felajánlani a birodalmi fejedelmi címet és Burgaut (tehát nem Erdélyt) (D. C. 1706. máj. 15.). A *The London Gazette* ismerteti Stepney jelentését tárgyalásairól a fegyverszünet és az erdélyi rendek képviselője ügyében. (L. G. 1706. júl. 11. A júl. 2-i jelentésről van szó.)

Kézhez kapják a magyarok követeléseit, amelyek között szerepel, hogy magyar őrségek legyenek az országban, hogy csak magyarok tölthessenek be egyes hivatalokat, hogy Rákóczit ismerjék el Erdély fejedelmének. A *The Daily Courant*ot is meglepi, hogy „the Malecontents have demanded little or nothing in Favor of the Protestant Religion”, ami azért feltűnő, mert London szerint ez az ellenállás egyik fő témája. (A lap közli a magyar követelések szövegét. D. C. 1704. júl. 12.) Bécsben július 25-én kinyomtatják annak a 23 pontnak a szövegét, amelyet az udvari tanács elfogadott, s amely a legfőbb kérdésekben az elutasítást választja. A mediátorok, ennek ellenére, még egy kísérletet tesznek a tárgyalások folytatására (D. C. 1706. júl. 25.). A magyarok egyelőre tartózkodnak a válaszadástól, a mediáció lépését szívesen fogadják. Külön említi, hogy a jezsuitákat nyugtalanítja „kiűzésük” kérdése. A franciák feletti ramillies-i győzelem mindenestre nem segíti a kiegyezést (P. M. 1706. aug. 1.). Augusztus 2-án a *The Daily Courant* jelenti, hogy megszakadtak a tárgyalások, s a mediátorok elégedetlenek, mert nem hosszabbították meg a fegyverszünetet (D. C. 1706. aug. 2.). A magyarok még nem adtak ki manifesztumot, de Rákóczi már több uralkodónak (tehát Anna királynőnek) is írt levelet (P. M. 1706. aug. 22.).

Augusztus 28-án a *The Daily Courant* közli, hogy a mediátorok audiencián voltak a császárnál, s az újság idézi Stepney augusztus 4-én itt elmondott beszédét. A császár elutasítja Erdély átadását, az angol követ Rákóczi készségét említi, mely szerint diéta után átengedi a fejedelemséget I. Józsefnek (D. C. 1706. aug. 28. A teljes szöveg az *Angol diplomáciai iratok II. Rákóczi Ferenc*

korára. III. kötetében, 181–182.). Stepney ezt a beszédet nem akarta megjelentetni, de végül is tudomásul veszi a közlést. Vigasztalása, hogy „a világ helyesli magatartásukat” (Uo. 265.). Még szó van arról, hogy Szirmayt, a császári békedelegáció tagját visszaküldik tárgyalni Magyarországra (P. M. 1706. aug. 31.) és hogy Rákócziné Prágába ment, de Bécsbe nem engedik vissza (D. C. 1706. okt. 26.).

Nagyszombat után

Ezután inkább már a hadi hírek foglalkoztatják (Eperjes elfoglalása) az újságokat, s közülük kiemelkedik a *The Daily Courant* december 4-i jelentése, amely a *from the Paris Gazette, dated Nov. 27., Cassovie in Hungary, Oct. 12.* címet viseli: Rabutin Kassa elleni támadásáról van szó, de — mint láttuk — a párizsi jelentés alapján.

1707 azzal kezdődik, hogy a *The Daily Courant* kiadja hét megye tiltakozását, teljes szöveggel, a jezsuiták kiűzéséről (D. C. 1707. jan. 17.). Szólnak Forgách letartóztatásáról (D. C. 1707. jan. 25.), Rákóczi erdélyi utazásáról és Bercsényi főgenerálissá való kinevezéséről, a rozsnyói gyűlésről, ahol az erdélyiek fenn akarják tartani a fejedelemsválasztás jogát (D. C. 1707. márc. 15.).

Május 16-án a *The Daily Courant* fontos hírt közöl:

„The Emperor has declared he will not consent that any Foreign Potentate shall be Guarantee of the Accomodation be made with the Hungarians, not allow the Transylvanians to elect their own Prince.”

Ezek kivételével mindent hajlandó megadni, még a protestáns vallások kérdésében is. Bruyninx levelet ír Rákóczinak, hogy hajlandó folytatni a mediációt, de „mérsékelt” feltételek mellett (D. C. 1707. máj. 16.), s Bercsényi válaszol is erre (D. C. 1707. máj. 21.).

Az ónodi gyűlésről az a hír, hogy Bercsényi „felakasztatta” Okolicsányit (Kristófról van szó), hogy kimondták a trónfosztást s egyesek ismét a császárt, mások Ágostot vagy a bajor választót akarják megválasztani (D. C. 1707. jún. 19., júl. 16. és 21.). A gyűlés előtt a császár a magyarokhoz fordul s közlik e felhívás szövegét (D. C. 1707. jún. 20., majd Londonból, aug. 1.). Felmerül az a terv is, hogy a mediátorok „szeretnének” Magyarországra menni, de ebből semmi sem lesz (D. C. 1707. júl. 16.). Hírek jönnek arról, hogy a magyarok készülnek a király megválasztására (D. C. 1707. aug. 15.), sőt egyesek szerint ismét a császárt választanák, amire az újság megjegyzi: „if true as it is hardly credible” (D. C. 1707. szept. 6.).

Új helyzet alakul ki azzal kapcsolatban, hogy Bercsényi Varsóban a cárhoz megy s tárgyal vele Rákóczi lengyel királyságáról, de a *The Daily Courant* szerint nem valószínű, hogy I. Péter hallgat javaslataira. Varsóból értesítést kapnak, hogy I. Péter fogadta a lublini diéta követeit és a magyarokat. A követ-

keztetés végül is az, hogy Bercsényiék „semmit sem kaptak” Lengyelországban (D. C. 1707. szept. 11., 30., okt. 10., nov. 13.).

Már előbb is szó volt arról, hogy a magyarok körében nagy az elégedetlenség. November 19-én a *The Daily Courant* ezt írja a *Gazette of Londonból* mint hiteles forrásból:

„for some Time Division and Distrust have increas'd among the Malecontents on their observing that must of their chief Leaders seek to prolong the war for no other Reason than to enrich themselves by Pillage and to retired Booty to France or some other Country, where they must be secure”.

Ez a hír Londonból jött s követi jelentést idéz. Új értesülés viszont, hogy Bécsből Saxe-Zeits érsek kapott megbízást a tárgyalások folytatására, s ettől jó eredményt várnak (D. C. 1707. nov. 29.).

Az 1708. évben a *The Daily Courant* vitatkozik a *The Post-Mannel* (ennek a szövegét nem ismerjük) a magyar kérdéstről, azt bizonyítva, hogy a császár joggal tart igényt Magyarországra és Erdélyre mint „Bulvark of Christianism”-ra. A franciák diverziót szítottak Magyarországon és ezzel császári csapatokat vontak el:

„The French King as soon as he could find opportunity had Recourse to his usual Arts, and as he had formerly engag'd the Turk to fall upon the Emperor, so now engag'd Prince Ragotski and furnish'd him with Money to practice upon the Hungarians and work them up to Rebellion. Pretences are never wanting for justifying the taking of Arms by Subjects.”

Rákóczi személyes érdekeiért folytatja a harcot Erdélyért, amelyet a császár nem adhat fel. Önző célokat szolgál a fejedelem lengyel királyságának terve is. Magyarországot a császár fegyverrel szabadította fel, s a magyar rendek elismerték az örökösödés jogát a Habsburg-házban (D. C. 1708. jan. 6.).

Bécsben közben tanácskozásra került sor Esterházyval és másokkal, s itt ígéri a törvények visszaállítását, de azt nem tudni, hogy ez vonatkozik a protestánsok vallásgyakorlatára is. Szó van arról, hogy az érsek Rákóczihoz menne, de ezt sokan ellenzik. E helyett Esterházy ír levelet Rákóczinak és Bercsényi-nek. Végül elhatározzák a pozsonyi diéta összehívását s a császár e tárgyban írja meg felhívását, amelyet londoni forrásból közölnek. A császári szövegben a *The Daily Courant* javítást végez, és a magyarokról mint „Malencontents”-ekről ír: „The Word in the Original is *tumultuentes*, wich is indeed a harsher Word than *Malecontents*, but not so harsh as *Rebels*” (D. C. 1708. jan. 15., febr. 5., 13., 14. — a szöveg a két utóbbiban.). A császári futár nem kapott útlevelet a meghívók elküldésére. Rákóczinak a franciák pénzt juttattak el: „Prince Ragotski having received considerable Remittancies of Money from France, is thereby enabled to maintain his present Creatures and engage new.” (D. C. 1708. febr. 23.).

Az újság a pozsonyi diétáról részletes tájékoztatást ad, s közben hadi híreket is közöl. Külön foglalkozik a jezsuiták „üldözöttségével”: „The Jesuits, who had

great Revenues in Hungary, imply all their Interest that General Heister may have a strong Army in Hungary". Sőt pénzt is adnának abban a reményben, hogy megkapják a felkelők birtokait (D. C. 1708. ápr. 13.).

A kurucok az egri gyűlésről követeket küldtek Danckába, hogy pénzt kérjenek a franciáktól, állítólag „titokban” a bajor választót királynak választották. Rákóczi segítséget vár a Portától, de attól nem kaphat (D. C. 1708. máj. 29., jún. 2., 24.). A pozsonyi diéta kapcsán az angol sajtót főleg a protestánsok kérdése foglalkoztatja és a körülöttük folyó vita (D. C. 1708. jún. 2., 24.).

A *The Daily Courant* figyeli a francia sajtót s vitatkozik a *Mercure galant*-nal a magyar kérdéstről (a francia folyóirat 1705. augusztusi számában írt Burnet püspökre hivatkozva a magyar felkelésről, később is foglalkozik velük, így 1707 júliusában, amikor az ónodi gyűlést értékeli, majd 1708 októberében közli a *Manifeste du Prince Ragotski* címen a *Recrudescunt* szövegét), s a francia „intrikákat” kifogásolja (D. C. 1708. júl. 14. és 26.). Képet ad a magyarországi társadalmi és gazdasági helyzetről is, s itt említi meg, hogy a magyar nemesség ugyanolyan jogokkal rendelkezik, mint a lengyel, hogy „kevés a kereskedelem” s a pénz, főleg a parasztok körében. A parasztság „are easily induc'd to follow their Lords into the Field and have a vagrant military Life”. Megemlíti, hogy az esetben a vezetők katolikusok, tehát a protestánsok felelősségét csökkenti.

Augusztus 16-án közli a trencsényi csatáról készült jelentését: *A Relation of the Defeat of the Rebels in Hungary* címmel (D. C. 1708. aug. 16.). Ismerteti az átállásokat, s ezek közül az Ocskayét (D. C. 1708. szept. 9. és 14.) és Bezerédy kísérletét, a kivégzést (D. C. 1708. szept. 25.). Hírek jönnek arról, hogy Rákóczi követei 10 000 török Magyarországra küldését kérték (D. C. 1708. nov. 20.) és az év végén Tolvainak, a bécsi udvar megbízottjának a fejedelemhez való küldését (D. C. 1708. dec. 16.).

A bukás előtt

A *The Daily Courant* egyre ellenségesebbé válik a kurucokkal szemben és 1709. január 12-én összefoglalóan ezt írja:

„General Heister, he [a császár] judg'd could keep him in his Capital, and against any Odds disporre the Malecontents where ever he could meet those pretended Patriots, who seeking only to protect the War and continue the Miseries of their native Country, are as bold as Lyons and as inexorable, when the Business is to ravage, burn and massacre by Surprise their defenceless fellow country-men.” (D. C. 1709. jan. 12.).

A kurucok körében az ellentétek kiéleződtek, Okolicsányi Pál Bécsbe érkezik és a császártól kegyelmet kér, annak ellenére, hogy nem ezt ígérte az „elégedetleneknek” (D. C. 1709. febr. 24.). Bécsben az az elhatározás, hogy nem tárgyalnak a vezetőkkel, akiket le akarnak választani a felkelőkről (D. C.

1709. márc. 31.). Májusban Rákóczi Egerben szemlét tart, a csapatok azonban dezertálnak (D. C. 1709. máj. 20.).

Az újságok most elsősorban a hágai tárgyalásokról és Franciaország belső helyzetéről szólnak, Magyarországon Heister sikereit említik. November 24-én közlik, hogy Bottyán és Bertóti meghaltak (D. C. 1709. nov. 27.). Az év végén a *The Daily Courant* említi a császár felhívását a magyarokhoz és kiemeli, hogy Saxe-Zeits a pápától bullát kapott, hogy a katolikus papokat a császár hűségére biztassa. Ez esetben a protestáns ellenszenv nyíltan megmutatkozik: „But the Malecontents seem incapable of being terrified into Submission by such Threats”. Közli Rákóczinak Lamberg herceghez írt levelét, amely a megegyezés feltételeiről szól (D. C. 1709. dec. 7.). December 26-án jelenti Érsekújvár bevételét (D. C. 1709. dec. 26.).

Heister sikerei ellenszenvet váltanak ki, s a *The Daily Courant* Bécsből ezt írja:

„The Court have disapprov'd the Conduct of General Heister in putting to Death several Hungarian Officers and Soldiers, whom he had taken Prisoners, because that Rigour, which is against the Rules of War, instead of intimidating the Confederates, has served only to animate and incense them to Reprisals” (D. C. 1710. jan. 2.).

Érdekes, hogy a lap — francia mintára — a kurucokra a *Confederates* kifejezést használja. Ekkor már a *The Daily Courant* is arról szól, hogy a magyarok meg akarnak egyezni:

„The Chiefs of the Malecontents of Hungary show at present a great Disposition to treat of Peace with the Imperial Court, provided the later will admit the Mediation of Great Britain and of the States General of the United Provinces.”

Megjegyzni azonban, hogy a bécsi udvar fegyverrel akar véget vetni a háborúnak, tehát nem fogadja el a mediációt.

A pozsonyi országgyűlésen újból gondot jelentenek a protestánsok panaszai, s az újság ezt külön említi (D. C. 1710. febr. 1.). A sajtó hírt ad Sickingen vadkerti győzelméről s ezt meg is erősíti. Hír jön arról, hogy: „In the meantime Prince Ragotski is so elevated by these Polish Succours that he will not hearken to any Proposition of Peace.” Itt a svéd hadseregben szolgált lengyelek „segítségéről” van szó, akiket az oroszok üldöznek (D. C. 1710. febr. 11. és 16.). Rákóczi seregében svédek is vannak, s ez diplomáciai bonyodalmat okoz, előbb a svéd követ kér bocsánatot Bécsből, majd ezt teszi maga a svéd király is (D. C. 1710. febr. 22. és máj. 12.). A svédek és a lengyelek végül kénytelenek elhagyni Magyarországot (D. C. 1710. márc. 9.).

Közben a magyar városokat feladják, így többek között Lőcsét (D. C. 1710. febr. 28.). Jelentik, hogy Des Alleurs francia követ elindult Konstantinápolyba, méghozzá Benderen keresztül (D. C. 1710. máj. 29.). Új jelenség, hogy Urbich orosz követ megjelenik Rákóczinál a mediáció ügyében s ezzel kapcsolatban a *The Daily Courant* megjegyzi: „But 'tis is said the Imperial Court have no mind to accept this Mediation after that of Great Britain and the States General has prov'd fruitless.” (D. C. 1710. jún. 6.). A megegyezés feltételeit előadja Bécsben

is, de elutasításra talál (D. C. 1710. jún. 22.). Egyre több hír érkezik arról, hogy a magyarok a törököknek ajánlják fel a megmaradt városokat, de a Porta nem akar beavatkozni (D. C. 1710. szept. 3. és nov. 2.). Rákóczi és Károlyi a határ felé húzódtak, Bercsényi, aki „the most reluctant and resolute of all Chiefs of the Malecontents”, Nagyvárad környékén van (D. C. 1710. dec. 9.).

Az új év elején a hírek arról szólnak, hogy Rákóczi és Bercsényi Lengyelországba mentek, de lehet, hogy csak az utóbbi, s megpróbál ott segítséget kérni. Az újságokat most a protestánsok ügye foglalkoztatja, s úgy tudják, hogy az 1681-es soproni országgyűlés alapján rendezik jogaikat (P. N. 1711. jan. 2., D. C. 1711. jan. 3.). A *The Daily Courant* szerint a Rákóczi „szűk helyre szorult”, azzal biztatja az embereket, hogy a török támogatni fogja (D. C. 1711. jan. 19.). Bécsben azt mondják, hogy Esterházy Antal hajlandó kegyelmet kérni, ha visszaadják birtokait s az udvar azzal próbálkozik, hogy azt ígérje a többi felkelőnek is (D. C. 1711. jan. 23.).

A *The Post-Boy* február 18-án jelenti, hogy Károlyi már kegyelmet kapott és Rákóczi is ezért folyamodik. A *The Post-Man* az első állítást megerősíti. Károlyiról azt írja, hogy közvetít Rákóczi és az udvar között (P. B. 1711. febr. 8., P. M. 1711. febr. 8.). Tudósítanak Rákóczi és Pálffy találkozásáról, arról, hogy Rákóczi ellenértéket kér a Birodalomban és hogy Károlyi kész harcolni Spanyolországban (D. C. 1711. márc. 7.). A *The Post-Man* szerint Rákóczi inkább a holland – angol mediációt kívánja, de ezt a bécsi udvar nem helyesli (P. M. 1711. márc. 10.). A *The London Gazette* szól az angol megbízott, Peterborough újtjáról, aki február 24-én érkezett Bécsbe (L. G. 1711. márc. 24.), de kísérlete eredménytelen. Közben rendkívüli esemény történik, meghal I. József (P. B. 1711. ápr. 24.). Május 5-én megérkezik a hír Londonba: Károlyi és Pálffy kiegyeztek (P. B. és P. M. 1711. máj. 5., D. C. 1711. máj. 8.). A szatmári békéről május 17-én értesült a *The Daily Courant*, melynek teljes szövegét a *Supplement* közli (D. C. 1711. máj. 17., *Supplement* 1711. máj. 11. és 22.), ugyanezt teszi a *The Post-Boy* (P. B. 1711. máj. 22.).

* * *

Ezzel véget ér az angol eseményajtó híradása a Rákóczi-szabadságharcról. A bécsi hírek 10–12 nap alatt érkeznek meg Londonba, a hollandiak hamarabb. A *The London Gazette* általában hivatalos jelentéseket közöl angol követi forrásokból. Külön érdekesség ebből a szempontból Stepney 1706. augusztus 4-i beszédének közreadása, amelyről a követ megállapítja, hogy ő azt Fochingnak küldte, aki átadta Behogelnek, s ez — mint franciául írja — „a pris le plaisir de la distribuer à ronde.” A *The Daily Courant* vállalta ezt a feladatot és nem a *The London Gazette*.

Mint tanulmányom elején említettem, elsősorban hírek közléséről van szó, de ezeket meghatározza az angol kormány álláspontja, ami azt jelenti, hogy a Habsburg-politikát támogatja a mediáció felajánlásával. A közvetítés célja a

béke megkötése, s ezzel együtt a császári csapatok áthelyezése az itáliai és a nyugati hadszínterekre. Ezt támogatja D. Defoe a már említett *Weekly Review* című cikksorozatában. Az angol sajtó képviseli ezt az álláspontot addig, amíg a mediáció sikerrel kecsegtet. 1707-től változás áll be: a császári udvar közli, hogy nem fogad el külföldi garanciát, és Trencsén után az angol újságok egyre ellenségesebbé válnak a magyarokkal szemben. Később, 1710-ben főleg Peterborough küldetése ismét felveti a mediáció lehetőségét, de az visszautasításra talál.

Az angol sajtót a legélénkebben a protestánsok ügye foglalkoztatja, s ez esetben a vita érinti az angliai helyzetet is. A *Weekly Review* és a *The Observer* vitája az angol ellentétekről szól, s ez utóbbi védi a magyar protestánsokat is a katolikusokkal való együttműködéstől. A mediáció megghiúsulása a magyar protestánsok mellé állítja az angol közvélemény egy részét, amely Rákóczit támogatja még a jezsuiták kiűzésének ügyében is.

A háború végén világossá vált, hogy Anglia ki akar egyezni Franciaországgal. Ekkor írja meg Swift híres röpiratát *The Conduct of the Allies* címen, ahol a császárt azzal vádolja, hogy a magyarokkal kellő időben nem egyezett ki:

„But he rather chose to sacrifice the whole alliance to his private passion, by entirely subduing and enslaving a miserable people, who had much privation to take up the arms to free themselves from the oppression under were groaning.” (J. Swift: *Political Tracts* 1711–1713. H. Davis kiad. 1951. 34.)

Klement János Mihály nem hiába írta Rákóczinak, hogy egy angol manifesztum itt jó szolgálatot tenne: „ut populus anglicus multam influentiam in res gubernii habens, de aequitate causae persuasus sit.” (Klement Rákóczinak, 1711. okt. 17., OL Rák. lt. Caps. I. Fasc. 4. 215.) A manifesztumot nem Angliában, hanem Utrechtben adta ki és nem angolul, hanem franciául. (Vö. Köpeczi B. *Restitutio Transylvaniae*. Bp. 1993.)

Az utrechti békét megkötötték, de a fejedelem Erdély visszaállítására tett javaslatát figyelmen kívül hagyták. A protestáns fejedelmek csak a magyarországi protestánsok érdekében léptek fel, de a III. Károly idején végbement újabb „ellenreformációt” nem tudták megakadályozni.

KÖPECZI B ÉLA

The British Press on the Rákóczi Uprising

Based on sources found in the British Library's Burney Collection of Newspapers, the study offers a survey of the contemporary news reports on the Hungarian uprising led by Ferenc II Rákóczi, 1703–1711. The English papers informed their readers on the events of the uprising through information obtained mostly from Vienna, the Netherlands and Hungary. The participants in the uprising were at first referred to as „rebels”, later as „malcontents”. The public could regularly read about their advances and retreats, and the „Manifest of the Rebels” was also published in detail in the contemporary papers. The reports

described the major battles, reviewed the prolonged negotiations and outlined the political efforts of Rákóczi and his followers. Many times correspondents discussed the events of the diet in Pozsony and the situation of the Hungarian Protestants. Although already at the beginning of the uprising many believed that the Austrian emperor's claim to Hungary and Transylvania was just, the *Daily Courant* grew increasingly antagonistic toward the Hungarians during the final years. The same paper also reported on the Peace of Szatmár on May 11, 1711 and others published the full text of the treaty.

The policy of the English government determined the news of the uprising provided by the press. By offering mediation the British government supported the Habsburg policy. This support is also reflected in a series of articles by Daniel Defoe on the pages of *Weekly Review*. After 1707 the British papers turned more against the Hungarians and again brought up the possibility of mediation. The failure of mediation turned public opinion in England, which had also backed Rákóczi over the expulsion of the Jesuits, to side with the Hungarian Protestants. At the end of the war Jonathan Swift published his well-known pamphlet *The Conduct of the Allies*, in which he accused the emperor of not finding an accommodation with the Hungarians in time.